

Nr 259.

Av herrar **Lindhagen** och **Ström, Fredrik**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till byggnadsstadga.*

Sedan regeringen för denna riksdag framlagt proposition (nr 79) med förslag till stadsplanelag m. m., har nu också kommit en proposition (nr 192) med förslag till byggnadsstadga, varöver äskats riksdagens yttrande.

Först må bemärkas, att över båda dessa propositioner hörts en del myndigheter och ämbetsmän men icke kommunernas beslutande församlingar. Denna ofullständighet i utredningen avspeglar sig i åtskilliga funktionaristiska betraktelsesätt, som icke stå i överensstämmelse med den kommunala självstyrelsens principer och berättigade praktik.

I sak möter här frågan om byggnadsstadgans räckvidd i förhållande till stadsbildnings- eller stadsplanelagstiftningen.

Tidigare utfärdades alla författningar om såväl fastighetsbildning i stad och stadsliknande samhällen som slutmålet fastigheternas bebyggande i administrativ väg. År 1907 överflyttades fastighetsbildningen väsentligen till civillagens område. De s. k. sakkunnigas förslag av år 1928 ville dit förlägga även huvudgrunderna för fastigheternas bebyggande. De båda propositioner med förslag till stadsplanelag m. m. och byggnadsstadga, som förelagts denna riksdag, bibehålla väsentligen 1907 års tudelning.

Sakkunnigas förslag synes mera framsynt, om än det innehöll en del detaljer, som mera hörde hemma i byggnadsordningarna. För allmänheten är det en lättnad att hava de väsentliga stadgandena om fastighetsbildning för bebyggande och fastigheternas bebyggande samlade i i en författning. Ur konstitutionell synpunkt blir det större reda och trygghet i författningen, genom att de grundläggande stadgandena över hela området sammanfattas i en av statsmakterna stiftad lag och att detaljföreskrifterna återfinnas i de av kommunerna antagna byggnadsordningarna.

Lagformen är till för att skydda grundvalarna för rättsordningen mot administrativt godtycke. Från en administrativ författning anser sig regeringen berättigad meddela dispens genom en lex in casu. Det må besinnas, att i sådana fall avgörandet i realiteten ligger hos en byråchef eller justitieministern. Man kan verkligen instämma på visst sätt i uttalandet i propositionen.

Vederbörandes utlåtanden.

Lag eller administrativ stadga.

nens uppfattning, att »exempelvis den i gällande stadga medgivna högsta byggnadshöjden uppenbarligen icke varit lämplig för all slags bebyggelse». Regeringen har nämligen, förmodligen av denna anledning, inom huvudstaden i talrika fall mot byggnadsnämndens avstyrkande under förevändningar medgivit ett högre byggnadssätt, än stadgan enligt sina ordalydelse och andemening tillåtit. Dessa dispenser ha i sin mån brutit väg för ett allt högre byggnadssätt med därav följande fördyring av tomtmarken, ökade hyror och ohygieniska bostadslägen. En annan fara ruvar över regeringens ensidiga avgörande, så länge staten disponerar stora områden invid huvudstaden, vilka lämpa sig som tomtmark med tillfälle till försäljningar till tomtmarknadens högsta belopp, inbegripet oförtjänta jordvärdestegringar. Ingen svensk regering har på denna punkt vågat ingripa på behjärtat sätt mot statsmaktens benägenhet att sätta sin egen tomtspekulation före det allmännas bästa.

En nyhet i propositionen är den möjlighet, förslaget söker giva, att minska dessa äventyr med mera omfattande stadsplanebestämmelser. Det skall medgivas, att regeringen bör ställa sig betänksammare mot dispenser både från byggnadsstadgan och stadsplanebestämmelserna. Men även stadsplanerna fastställas i administrativ väg. Vår regerings traditionella benägenhet att hellre försämra än förbättra en stadsplan, om den berör statens mark, måste även här ingiva farhågor. Senaste exemplet är den Stockholms stad påtvingade stadsplanen för del av Ladugårdsgärdet. Den är i och för sig från början otillfredsställande på grund av hög bebyggelse och otillräckliga fria områden samt icke minst trånga genomfartsvägar. Dessa senare stå trots vår tids trafikbehov i skriande kontrast till 1866 års stadsplanekommittés vidsyn i fråga om Narvavägens, Karlavägens och Valhallvägens breddningar, vilka nu i fortsättningen minskas för beredande av inkomster genom tomtförsäljningar. Den sista försämringen bestod i förbehåll av möjligheter till eldstadsantalets ökande från 32,000 till 45,000. Huvudstadens stadsplanekontor yttrar härom, att »Gärdets stadsplan således, jämförd med de stadsplaner, som numera komma till utförande över hela världen, blir enastående i sitt slag i fråga om låg kvalitet, vilket synes kontoret vara ett kulturland ovärdigt».

Propositionen om byggnadsstadga innehåller emellertid även bestämmelser, åtminstone på papperet, som äro av betydelse och brådskande. Någon vilja och förmåga hos riksdagen att inför propositionens fullbordade faktum giva dem lags karaktär föreligger knappast. Kommunerna få nog, i avvaktan på bättre tider, fortsätta med sitt passiva motstånd mot åtskilligt administrativt godtycke under inflytande icke minst av statsmaktens nuvarande tomtspekulationspolitik. Det framlagda förslaget till administrativ författning bör därför helst antagas endast som ett provisorium.

Författningens giltighetsområde.

En annan fråga är stadgans giltighetsområde. Detta har enligt förslaget utsträckts. Gällande byggnadsstadga innefattar endast regler om byggandet i städer och stadsliknande samhällen, och även där anses stadgans tillämpning inskränkt till det stadsplanelagda området. Det framlagda förslaget avser att bli tillämpligt såväl inom nämnda samhällens hela områden som inom områden på landet, för vilka byggnadsplan eller utomplansbestämmelser

gälla. Därför har, yttrar propositionen, benämningen »byggnadsstadga för rikets städer» utbytt mot »byggnadsstadga».

Denna senare rubrik är väl å andra sidan för vidsträckt. Människovärdiga bostäder är ett aktuellt problem även för den rena landsbygden. Särskilt lantarbetarnas och deras vederlikars bostadsförhållanden ha ända sedan seklets begynnelse tilldragit sig uppmärksamhet.

Denna erinran mot förslaget synes mig kunna även såsom en lystring om fortsättningen föranleda till, att författningens rubrik bringas till överensstämmelse med dess begränsade innehåll och följaktligen erhåller förslagsvis lydelsen »Byggnadsstadga för rikets städer och vissa områden å landet». Vidare bör riksdagen begära förslag till byggnadsstadganden i erforderlig mån även för övriga områden å landsbygden, särskilt med hänsyn till lantarbetarnas och deras vederlikars bostadsförhållanden.

Enligt propositionen skall den utsträckt giltigheten av själva stadgan äga motsvarande tillämpning å de byggnadsordningar, som med stöd av stadgan skulle utfärdas.

Byggnadsordningarna. Deras innehåll.

Något oklarare synes vara, vad byggnadsordning kan få innehålla. Den vanliga normen för ordningsstadgar brukar ju vara, att de skola innehålla mera detaljerade föreskrifter men dock ej något, som strider mot huvudförfattningens allmänna grundsatser. Ibland plägar detta för säkerhets skull uttryckligen uttalas i huvudförfattningen.

Gällande byggnadsstadga säger härom allenast, att städernas planläggning och bebyggande skola ske enligt byggnadsstadgan och städernas »i överensstämmelse därmed» upprättade byggnadsordningar. Vidare föreskrives, att för varje stad skall finnas byggnadsordning, »innehållande de föreskrifter, som utöver denna stadgas bestämmelser anses erforderliga för ordnande av stadens byggnadsväsen».

Ibland framhålles, att dessa formuleringar medgiva även vad man kallar skärpta bestämmelser i ordningsstadgan eller således även modifikationer av byggnadsstadgans allmänna grundsatser. Det kan vara tveksamt, om denna tolkning är tillåten. Framträdandet av en sådan uttolkning utvisar dock ett behov av skärpta bestämmelser i ordningsstadgarna för vissa kommuner i ett eller annat avseende. Särskilt gäller detta för storstädernas bebyggande. En allmän byggnadsstadga kan svårigen uppställa principer, som bliva tillfyllest både för ett litet samhälle och för ett stort.

Det synes därför önskvärt, att stadgan uttryckligen medgiver, att skärpning även i de allmänna grundsatserna må kunna inflyta i byggnadsordning. Vad som kan tala häremot är den formella betänkligheten, att ordningsstadgan, som beslutes av vederbörande kommun, skall underställas allenast länsstyrelsens prövning. Denna prövning synes dock vara tillräcklig, om både kommunens beslutande församling och statens representant i länet äro ense om behovet. Någon berättigad fruktan för obehörigt överskridande av den ävenledes viktiga självstyrelsens principer bör ej i detta fall kunna hysas. Skulle tvekan därom råda, återstår att i stadgan föreskriva, att i sådant fall enligt länsstyrelsens bedömande byggnadsordningens föreskrift med sådan räckvidd bör underställas

Kungl. Maj:t. Vill man åter taga avstånd från, att byggnadsordning någonsin får inrymma skärpning av huvudförfattningens principer, bör detta helst uttryckligen föreskrivas.

Propositionens förslag i § 1 lämnar ännu mer än gällande författning utrymme för en tolkning, som medgiver skärpta principers intagande i byggnadsordningen. Nämda paragraf utesluter nämligen gällande stadgas formulering, att byggnadsordning skall upprättas »i överensstämmelse med byggnadsstadgan». Det synes, som sagt, därför ej vara något att erinra emot nämnda formulering, som medgiver, att byggnadsordning får upptaga bestämmelser, som, utöver vad eljest föreskrivits, äro erforderliga för ordnande av stads byggnadsväsen. Denna formulering utesluter på intet sätt tillkomsten i ordningsstadga av skärpning av byggnadsstadgans allmänna principer. Men för tydlighetens skull bör åtminstone i motiveringen uttryckligen betonas, att ett sådant innehåll är medgivet.

Skydd för stads karakteristiska skönhetsvärden och profiler.

Det nu framlagda förslaget har, som sagt, i vad även det avser stadsplaner genom att giva stadsplanerna ett vidgat innehåll sökt bidraga till bevarandet i synnerhet av en stads karakteristiska skönhetsvärden och profiler. I en stadsplan kan dock ej bestämmas något om de framtida, enskilda byggnaderna på annat sätt än genom att de i någon mån standardiseras. Sedan kommer frågan om individualisering av de enskilda byggnaderna, och där är det byggnadsnämnden, som beviljar byggnadslov och bestämmer, huru de enskilda byggnaderna skola vara beskaffade till innehåll och utseende. För att i dessa fall kunna tillvarataga en stads skönhetsvärden och profiler finnas i gällande byggnadsstadga för rikets städer liksom i byggnadsordningen för Stockholms stad särdeles otillräckliga bestämmelser. Ledamöter i huvudstadens byggnadsnämnd ha plägat beklaga sig över, att författningarna ej skapa tillräcklig eller tydlig befogenhet för ett skäligt hänsynstagande från nämndens sida.

Detta missförhållande skulle det nya förslaget i viss mån avhjälpa genom den omsider nu föreslagna bestämmelse, som inrymmes i propositionens 42 §, så lydande: »Åt byggnads yttre skall i övrigt givas den arkitektoniska form och den färg, som gatu- och gårdsbilden fordrar och som byggnadsnämnden finner lämplig såväl för byggnadens utseende i och för sig som för en god helhetsverkan». Denna föreskrift klargör dock ej, vad det härvid framför allt gäller. Den ser ej ut över »gatu- och gårdsbilden». Därför bör den förses med följande tillägg: »Särskild uppmärksamhet bör ägnas skydd mot bebyggelse, som äventyrar en stads karakteristiska skönhetsvärden och profiler». Till närmare belysning av denna angelägenhet hänvisas till bifogade, hos Stockholms stadsfullmäktige väckta motion.

Byggnadsnämnden. Självskrivnenhet eller kommunal självstyrelse.

Byggnadsnämnden utgör själen i byggnadsstadgans och byggnadsordningens tillämpning. Enligt förslaget skall nämnden erhålla en vidsträcktare verksamhet än hitintills. Nämndens organisation och arbetssätt är således en huvudpunkt i författningen.

Vid övervägandet av en sådan organisation brottas fortfarande de två motsatta grundsatserna för en kommunal nämnds sammansättning, nämligen självskrivnenhet eller kommunal självstyrelse.

Vid sekelskiftet var det en helig sak inom andra kammaren att avskriva

självskrivenheten såsom utgångspunkt för bildandet av kommunala institutioners styrelser. Självskrivenhetens förkastlighet bör väl fortfarande anses såsom uppbyggen av den allmänna meningen, åtminstone så länge parlamentarismen fortfarande anses, rätt uttolkad och tillämpad, vara att föredraga framför mekanisering och envælde. Inom huvudstaden har också av stadskollegiet tillsatts en kommitté för övervägande, i vad mån vår kommunala självstyrelse kan anses olämpligt inkräktad av överståthållarämbetets självskrivna övervakning och prövningsrätt. Såsom ordförande i denna kommitté har särskilt undertecknad Lindhagen anledning att ägna någon närmare uppmärksamhet åt detta kapitel, även såvitt rör nu förevarande ärende.

Byggnadsnämnden har i författningarna i viss mån kringgårdats med självskrivenhetens garantier. Nämnden skall nödvändigtvis bestå av en trång krets, även i de största städerna, och en avsevärd valrätt har tillagts magistraterna. I övrigt äga dock stadsfullmäktige valfrihet.

Den nu föreslagna författningstexten ger däremot anvisning på en sammansättning, som helt utesluter representation för det allmänna, medborgerliga ömdömet samt i själva verket övermannar nämnden med självskrivenhet.

Vad angår övriga nämnder ha stadsfullmäktige fria händer att själva bedöma den lämpliga sammansättningen med hänsyn till både sak och person. I huvudstaden skedde visserligen i samband med borgarrådsinstitutionens införande en brutal renässans av den gamla självskrivenheten, i det borgarrådet blev självskrivnen ordförande och vice ordförande utsågs av stadskollegiet inom sig. Numera har avskaffats vice ordförandens utseende av den kommunala regeringen, varigenom stadsfullmäktiges valrätt utvidgats och nämnderna återfått sin rätt att välja åtminstone sin vice ordförande.

Beträffande antalet ledamöter i byggnadsnämnden föreskrives i gällande stadga, att nämnden skall bestå av fem eller tre ledamöter, allt efter vad i stadens byggnadsordning bestämmes. Det gives således en minimisiffra, avpassad för små samhällen, och en maximisiffra, avsedd för medelstora och större samhällen. Det ligger väl nära till hands, att det även stadgas en förhöjd maximisiffra för de största städerna eller helst ingen maximisiffra alls. Bestämmandet av antalet uppåt bör med förtroende kunna överlämnas åt kommunen själv att bedöma efter föreliggande behov. Ett sådant avgörande faller obestridligt inom omfånget för den självstyrelse, som utgör grundvalen för våra kommunala författningar.

Detta var bostadskommissionens (1919) uppfattning. Dess förslag hade ingen maximigräns men höjde i stället minimiantalet till fem. Den s. k. kommittén (1920) föreslog, att nämnden skulle bestå av fem ledamöter, där ej i byggnadsordning bestämdes, att antalet skulle vara sju. Kommittén motiverade sjutalet bland annat med, att detta ock medförde möjlighet till arbete på avdelningar, vartill rätt infördes i kommitténs förslag. De s. k. sakkunniga (1928) föreslogo, att byggnadsnämnden skall bestå av fem ledamöter, dock med följande modifikation (6 §): »Finnes för någon stad med hänsyn till omfattningen av byggnadsnämndens arbetsuppgift eller eljest sådant påkallat, må Konungen på framställning av staden fastställa andra grunder för byggnadsnämnden»

Byggnadsnämnden. Ledamöternas antal.

dens sammansättning och arbetssätt än de i detta kapitel stadgade.» Det senast till vederbörande funktionärers hörande utsända förslag till byggnadsstadga (1930) innehöll: »Byggnadsnämnden skall bestå av fem ledamöter; dock må i byggnadsordningen bestämmas, att antalet skall vara sju eller tre.»

Detta var ett resonabelt förslag, avpassat för små, medelstora och stora städer. Årets proposition (1931) bibehåller däremot gällande bestämmelser med den motiveringen, att befogade erinringar däremot knappast framkommit, att utökningen av antalet ledamöter i vissa fall till sju sålunda knappast synes påkallad och att, om behov av sådan ökning i något fall skulle uppstå, detta behov borde tillgodoses, genom att Konungen på särskild framställning medgäve ett högre antal.

Man finner således, att ovannämnda fem förslag ifrån bostadskommissionens lojala och praktiska uppskattning av självstyrelsens principer gått fram alltmer på ett bakåtsträvigt och opraktiskt åsidosättande av densamma. Detta trots att samtidigt självstyrelsen i övrigt under inflytande av tidsutvecklingen tagit allt fastare och mera vidgade former genom krav dels på avskaffande av magistraternas kontroll och inrättande av särskilda stadsstyrelser, vilket ock redan skett i huvudstaden och fögderistäderna, och dels på minskad befogenhet för länsstyrelserna till ingripande i den kommunala självstyrelsen.

Propositionen går, som sagt, längst uti försök till stäckande av städernas rörelsefrihet i förenämnda punkt. Den vill i själva författningen ej ens öppna en utväg, såsom de tidigare förslagen dock göra, att för de större städerna kunna besluta en ökning åtminstone till sju ledamöter. Ja, ej ens för huvudstaden med dess ständigt växande befolkning och dess hopade uppgifter och dess utbrytning ur den gamla begränsade självstyrelsen. Huvudstadens fastighetsnämnd tillstyrkte enhälligt det remitterade förslaget på denna punkt. Inom Stockholms stads valnämnd har nyligen enhälligt gjorts gällande, att för Stockholm bör antalet vara åtminstone sju.

Propositionen fastslår i lagtexten, att behovet icke är påkallat. Men om sålunda mot förmodan ett sådant behov skulle uppstå, ställes i utsikt, att det möjligen kan tillgodoses i nåder genom dispens, d. v. s. det ovannämnda, farliga, administrativa godtyckets avgörande i strid mot sin egen författning. Prövningen av behovet skall då tillika i realiteten verkställas av någon byråchef eller justitieministern, vilka själva ej hava någon erfarenhet av behovet men så mycket större skäl att bevaka författningens bakåtsträviga mentalitet.

På grund av vad sålunda anförts, synes mig författningen böra fastställa ett minimiantal av tre personer och intet maximiantal eller, om detta ej bifalles, uttryckligen i författningens text, på sätt kommittén och sakkunniga föreslagit, åtminstone ställas i utsikt ett författningensligt val av minst sju ledamöter.

Vad därefter angår kvalifikationerna hos byggnadsnämndens ledamöter, förutsätter den kommunala självstyrelsens princip, att stadsfullmäktige eller deras vederlikar på landet med sin större insikt om behovet och personerna få fritt välja ledamöter.

Gällande byggnadsstadga lämnar ock stadsfullmäktige valfrihet beträffande de tre ledamöter, som ej skola utses av magistraten. I det utkast, som senast

*Byggnadsnämnden.
Ledamöternas kvalifikationer.*

*Experter.
Magistratens valrätt.*

utsändes från justitiedepartementet för vederbörande funktionärers i riket hörande, var tillagt den allmänna begränsningen: »Till ledamöter böra utses personer, som kunna antagas vilja främja sunt byggnadsväsende och god byggnadskultur». Det tillades sedan, att »av de utav stadsfullmäktige utsedda ledamöterna skola såvitt möjligt en besitta byggnadsteknisk sakkunskap och en, vilken utses på förslag av hälsovårdsnämnden, vara särskilt skickad att tillse att de hygieniska kraven vinna behörigt beaktande». Huvudstadens byggnadsnämnd tillstyrkte även i den delen berörda förslag.

Supplean-
terna.

Det nu framlagda förslaget upphäver på denna punkt helt den kommunala självstyrelsen. Det borde väl varit tillfyllest, åtminstone vad det sist utsända inslaget, på sätt ovan sägs, allmänt uttalar. Propositionen har i motivering och text sökt sörja därför, att samtliga ledamöter tillika måste vara tekniska specialister. Det föreskrives nämligen, att samtliga ledamöter dessutom, såvitt möjligt, skola hava praktisk erfarenhet i byggnadsfrågor och därmed sammanhörande spörsmål samt att en ledamot, likaså såvitt möjligt, bör vara lagfaren. I motiven betonas, att med praktisk erfarenhet i byggnadsfrågor avses »erforderlig byggnadsteknisk sakkunskap, såväl högre som lägre» samt att kravet på erfarenhet i spörsmål, som sammanhöra med byggnadsfrågor, avser även erforderligt beaktande av bostadshygieniska och brandtekniska synpunkter. Givetvis är det möjligt, åtminstone i en större stad, att besätta nämnden med idel tekniska yrkesspecialister. Orden »såvitt möjligt» synas således i dylika städer få avseende endast på den lagfarna ledamoten.

Förslaget vill således ej lämna något utrymme inom nämnden för målsmän för den stora allmänhetens tänkesätt, erfarenheter och behov. Det är icke nog med att ledamöterna kunna antagas vilja främja sunt byggnadsväsen och god byggnadskultur. De måste tillika vara yrkesspecialister i byggnadsfrågor och därmed sammanhörande spörsmål. Såsom ett kuriosum må omnämnas, att de sakkunniga dessutom ville ha företrädd inom nämnden »god insikt om hembygdsvärd».

Självstyrelsen och det allmänna medborgerliga omdömet portförbjudas jämväl därigenom, att *magistraten* skall utse ej mindre än två av de fattiga fem ledamöterna. Det senast utsända förslaget upptog valrätt för magistraten till endast en ledamot. Detta gillades av huvudstadens byggnadsnämnd utom av en medlem (stadsfullmäktiges ordförande), som föreslog, att alla ledamöterna i nämnden skulle väljas av stadsfullmäktige.

Byggnadsnämnden är visserligen ingen specialdomstol. Men den skall tolka åtskilliga författningar och även i viss mån döma över förseelser mot byggnadsförfattningarna. Att stadgan därför uppställer krav på, att en ledamot bör vara lagfaren, synes vara berättigat. Att valet av denna ledamot lägges i magistratens hand kan utgöra en garanti därför och tillika medföra fördelen, att den lagfarna jämväl besitter erfarenhet i domarbefattningar. Anses ytterligare en lagfaren ledamot vara önskelig, vilken mening vi ej dela, böra dock fullmäktige tillsätta även denna plats.

Att lägga hos magistraten valrätt till två ledamöter i nämnden är däremot ett, särskilt i vår tid, opåkallat ingrepp i den kommunala självstyrelsen. För-

slaget medgiver visserligen, att magistraten hädanefter äger utse båda dessa ledamöter även utom sin krets. Men detta kommer säkerligen liksom hittills ej att bliva förhållandet, åtminstone ej inom samhällen, där ledamotskapet är förenat med arvode. Det är mänskligt, att här liksom överallt annorstädes arvodesfrågan lätt blir en huvudsak, och magistraterna komma därför att lämna utan avseende att till sin andre man utse, såsom förslaget påbjuder, en teknisk yrkesspecialist i byggnadsteknik, bostadshygien eller brandteknik. Särdeles verklighetsfrämmande framträder föreningen Sveriges stadsarkitekter, då den förordar, att magistraten fortfarande skall utse två ledamöter, »då detta ju ej utesluter, att magistraten valde en i byggnadsärenden väl kunnig, ej lagfaren person».

Det är så mycket mera påkallat att nu avskrika denna magistratens dubbelrepresentation, då ju processlagsreformen definitivt avser att avskaffa magistratsväsendet samt en kunglig kommitté år 1928 enhälligt förordad, att magistraternas kommunala befogenheter bära bortfalla och städerna i stället styras av en stadsstyrelse, som utses av dem själva. I huvudstaden är denna reform redan genomförd samt magistraten begränsad väsentligen till att företräda allenast stadens domstolsväsende.

Givetvis bör nämnden ha tillgång till *experter* i mån av behov. De behöva därför ej nödvändigtvis sitta i nämnden. Detta senare kan också vara olägligt. Den s. k. expertisen på skilda områden är ofta färgad av tillfälliga lärda skolor och dogmbildningar, som med tiden komma att utbytas av andra och vilkas ensidighet lättare genomskådas av det vanliga medborgarförnuftet med mera oförvillad blick på de stora sammanhangen.

Förslaget föreskriver jämväl, att nämnden skall till sitt biträde hava en stadsarkitekt samt att arkitekten och annan kontorspersonal liksom även länsarkitekten, förste provinsialläkaren och provinsial- eller stadsläkaren ävensom brandchefen skola äga att närvara vid nämndens sammanträden och deltaga i överläggningarna men ej i besluten samt, där de så önska, få sin mening till protokollet antecknad.

Då nu förslaget tillika föreskriver, att samtliga medlemmar i nämnden utom möjligen den lagfarne skola vara yrkesspecialister i byggnadsteknik, bostadshygien och brandteknik, så komma dessa expertiser sålunda att bli dubbelrepresenterade med dels medlemmar av nämnden och dels rådgivare åt dessa. Det allmänna medborgerliga omdömet blir däremot fullständigt undanskjutet. Detta således som sagt i strid både mot gällande byggnadsstadga som väsentligen även mot det senaste till vederbörande funktionärers hörande utsända förslaget till byggnadsstadga.

Man måste fråga sig, om ej även *suppleanterna* med lika fog böra få vara närvarande vid sammanträdena, deltaga i överläggningarna men ej i besluten och få sin mening till protokollet antecknad. Detta praktiseras ej av huvudstadens byggnadsnämnd men väl av andra nämnder därstädes. Ett påbud där- om i stadgan bör givas.

I regel uppställas hinder för ledamot i nämnd eller styrelse att avsäga sig uppdraget. Enligt § 10 mom. 2 må dock avsägelse äga rum, endast »om han är

Rätt att av-
säga sig
ledamotskap
i byggnads-
nämnd.

ämbets- eller tjänsteman och av sin befattning hindras att fullgöra uppdraget». Detta giver nog en avglans av nämndens tillämnade funktionaristiska organisation. Gällande byggnadsstadga och hälsovårdsstadgan ståta med samma antikvit. Rätteligen bör det väl stå: »Om han av sin befattning, sitt yrke eller annan skälig anledning hindras att fullgöra uppdraget.»

Gällande stadga föreskriver, att val inom byggnadsnämnden alltid skall ske med slutna sedlar. Detta är en gammal, parlamentarisk grundsats, som avser att skydda minoriteter och enskilda personer. Den är fortfarande stadgad för alla större val, för vilka jämväl gäller en ökad skärpning av valhemligheten genom föreskriften om valsäckar. I äldre stadganden om även mindre valkorporationer återfinner man ofta, kanske oftast, en absolut föreskrift, att val skall ske med slutna sedlar, såsom ock är fallet i gällande byggnadsstadga. På grund av parlamentarismens spirande förfall ej minst genom intrång från tidens diktaturströmningar har den gamla valhemligheten, såsom i förslaget skett, börjat utbytas mot motsatsen, under förbehåll dock, att det gamla skyddet kan bibehållas, »där så begäres». Helgden av den gamla ordningen är emellertid ännu så inpräntad i rättsmedvetandet, att, då ingen föreskrift finnes om valsättet, anses det merendels såsom oskriven lag, att val skall ske med slutna sedlar, dock med den inskränkningen, att, om de valberättigade därom besluta, val kan förrättas med s. k. acklamation, d. v. s. godkännande utan vidare av en uppgjord lista på kandidater eller ett förslag helt enkelt på de avgäendes omval.

Valsättet
inom bygg-
nadsnämnden.

Majoriteter och deras ledare önska i allmänhet öppet val eller val med acklamation. Det är ganska pinsamt i en sådan situation för en minoritet eller enskild person att begära val med slutna sedlar. Förslagsställaren blir misstänkt, illa omtyckt och förlorar lätt sina möjligheter. I regel drar man sig för en sådan framställning. Opinionsyttringar eller varsel åtminstone om missnöje eller skiljaktiga meningar bli på detta enkla sätt omöjliggjorda.

Val inom byggnadsnämnd bör således ej avdemokratiseras genom antagande av propositionens formulering, som synes lånad från de s. k. sakkunnigas enahanda förslag och nog även har andra yngre förebilder.

På grund av vad sålunda anförts, hemställes,

Yrkanden.

att riksdagen ville med anledning av proposition nr 192 med förslag till byggnadsstadga för sin del begära:

1:o. att stadgans rubrik förändras förslagsvis till »Byggnadsstadga för rikets städer och vissa områden å landet»;

2:o. att förslag uppgöres till byggnadsstadganden i erforderlig mån även för bebyggelsen i övrigt å landsbygden, särskilt beträffande bostäder åt lantarbetare och deras jämlikar;

3:o. att i stadgan eller åtminstone i motiven tydligt uttalas, att byggnadsordning även må inrymma skärpning av stadgans grundsatser, eller, om detta ej bifalles, stadgan förtydligas med uttrycklig föreskrift, att så ej får ske;

4:o. att till § 42 göres följande tillägg: »Särskild uppmärk-

samhet bör ägnas skydd mot bebyggelse, som äventyrar en stads karakteristiska skönhetsvärden och profiler»;

5:o. *att* § 9 mom. 1 ändras så, att något maximiantal för ledamöter i byggnadsnämnd ej fastställles, eller, om maximiantal anses böra fastställas, detta bestämmes till sju medlemmar antingen i själva stadgan eller enligt stadgans medgivande i byggnadsordning, samt att magistratens utnämningssrätt begränsas till utseende av en lagfaren ledamot;

6:o. *att* beträffande kvalifikationerna i övrigt för ledamotskap i byggnadsnämnd i 9 § mom. 1 bibehålles främst gällande stadgas valfrihet eller tillägges högst förslagets uttryck »Till ledamöter böra utses personer, som kunna antagas vilja främja sunt byggnadsväsen och god byggnadskultur»;

7:o. *att* § 10 mom. 2 b erhåller följande förändrade lydelse: »om han av sin befattning, sitt yrke eller annan skälig anledning hindras att fullgöra uppdraget»;

8:o. *att* vid val inom byggnadsnämnd omröstningen, i likhet med vad nu är föreskrivet, alltid skall ske med slutna sedlar och följaktligen i § 11 mom. 2 orden »där så begäres» utgå;

9:o. *att* Kungl. Maj:t måtte överväga och för riksdagen framlägga förslag till sammanförande av de huvudsakliga bestämmelserna för fastighetsbildning i byggnadsändamål och fastigheternas bebyggande i en gemensam författning, som antages att gälla såsom lag.

Stockholm den 10 april 1931.

Carl Lindhagen.

Fredrik Ström.

*Bilaga.**Motion i Stockholms stadsfullmäktige rörande åtgärder till skydd mot bebyggelse, som äventyrar en stads skönhetsvärden.*

Stockholm är en vacker stad. Några säga den vackraste i världen, andra en av de vackraste. Staden är uppbyggd på sju holmar och resligt fastland i växlande formationer. Den ligger som ett gyllene smycke i bandet av Mälarens och Saltsjöns arkipelager. Fjärdar, strömmar, vikar och kanaler omkransa staden och genomkorsa den mitt i dess hjärta.

Stadens skönhet består således i dess många profiler i rikliga nyanser. Dessa skönhetsvärden äro en givmild gåva av naturen. De äro stadens arv och ägo, dess adelsmärke genom tiderna. De kunna förhöjas genom bebyggelsen men de kunna också förstöras eller skadas genom densamma. Naturens gåva till staden måste därför skyddas mot vandalismen genom lag. Detta är en stadens och rikets gemensamma angelägenhet. Det bör vara en grundlag för svenskarnas huvudstad.

En sådan lag finnes icke. Den allmänna opinionen och enskildas samvete ha i någon mån under tidernas lopp rest ett värn emot förintelsen. Naturens konturer hava dessutom varit så mäktiga, att de mångenstädes trots allt ej kunnat eller ännu ej hunnit av människohand i sina grunddrag förvanskas.

Vår tids maskinkultur med sina kolossala resurser har dock förmåga att kunna rasera den stoltaste natur mera än gångna tiders vanstyre förmått.

Icke minst hotade äro Söders höjder med sina dominerande profiler och sin ofullbordade bebyggelse. Det kooperativa »skandalhuset» i Stadsgården ruinerade utsikten över det från Slussens lågland uppstigande höglandet samt ödelade stadens stoltaste historiska utsikt. Snett ovanför denna ofärd på stadens profil har rests ett mindre s. k. skandalhus, som sönderbryter den gamla idylliska bebyggelsens klättrande uppför branterna, krönta av våra förfäders stolta skapelse, Katarina kyrkas strålande silhuett, ett monument, som ej kunnat ännu alldeles bortskymmas.

Vad har nutidens människoverk åstadkommit i fråga om återstoden av Katarinahöjdernas över segelleden upptornade massa? Hela berget över vattnet är bortsprängt med sina konturer för att lämna rum för industriella ändamål, vilka i brokig, trivial omväxling brösta sig mot bakgrunden av den slät-huggna bergväggen. Det har dock kanske varit oundgängligt.

Ovanpå denna bergvägg har såsom ett motstycke till våra fattiga förfäders konstverk, Katarina kyrka, av vår tid med sina rika materiella resurser byggts en av vårt lands andligen fattigaste kyrkobyggnader, Sofiakyrkan. Såsom en motsägelse mot densamma ligger på höjdslutningen i stadsplanen insprängt »Anna Lindhagens» lilla friluftsmuseum över den tid, som varit, tillika en pietetsfull vakthållning kring det gamla bergets urformationer.

Den enskilda företagsamhetens bebyggelse i övrigt på denna del av Söders höjder har varit osammanhängande men någorlunda skonsam. Man har inskränkt sig till fristående byggnader med rimlig arkitektur och någorlunda

presentabla takresningar. Vackrast och mest representativt är Olle Engkvists av Ragnar Östberg ritade hus med sitt konstnärligt brutna tegeltak. Vilka öden, som denna söderprofil i sina ännu obebyggda delar kan möta, är obekant.

Beträffande Mariasidan av södra bergen klättrar ännu ett band av den gamla stadsdelens terrassformiga, måttfulla bebyggelse på ett dekorativt och välgörande sätt upp emot höjdpunkterna, där en anspråkslös men rimlig kyrka utgör pricken över detta i.

Sedan har den nya tiden tagit på sitt ansvar att efter sitt kynne bebygga den stora återstående höjdstrecken fram emot Pålundet och längs detsamma fram mot fastlandets slutpunkt på denna sida. Det äldsta storstadshuset, som reser sig över Mariahissen, gör sig väl i terrängen med en respektabel takresning samt en del tornutsprång, vilka på denna plats synas mig långt ifrån fördömliga. Såsom en kontrast häremot utbreder sig längre bort det s. k. Gubbbuset i renässansstil, som onekligen också utgör en prydnad för bergsåsen. Ett visst område i närheten är tillika avsatt för större enfamiljshus såsom ett anständigt inslag i denna utsatta profil i stadsbilden. Längre bort vid Pålundets början och efter dess hela längd resa sig däremot gigantiska hyreshus i hopgyttrad massa utan konstnärliga takresningar. Från motsatta stranden verka de fabriksstad utan skönhet, helst som en stor del av husens fasader bestå av fabriksdystert rött tegel utan rapping. Det tillplattade plåttakshavet med sina skorstensdekorationer gör icke heller någon människa glad. Ett förmildrande inslag är det parkbestånd, varmed de klippor dekoreras, på vilka husen resa sig.

Nu har också krönet närmast byggnaden över Mariahissen börjat bebyggas med hyreskaserner. De synas skola uppföras i en sammanhängande länga utan konstnärliga takresningar och med brandgavlar, som höja sig något den ena över den andra. Det säges, att stor möda blivit nedlagd på att giva någon harmoni åt dessa plåttakskonstruktioner med sina skorstensprydnader. En förmodligen ganska otacksam uppgift. Även här får den enskilda företagsamheten i huvudsak råda, och det är rimligt, att den, i brist på tillräckligt uttryck i författningarna för den gamla rättsregeln »land skall med lag byggas», inrättar sig efter sin ekonomiska fördel för tillfället. Framför dessa byggnader läres ett smalt parkområde skola reserveras. Men i profilen dominera de bakomliggande själlösa hyreskasernerna. Fristående hus med ansatser till någon individualitet synas mig bort komma till uppförande på denna dominerande plåtå.

Över stadens hjårta spinna icke heller normorna några blida öden. Vad skall det bliva av de sju holmarna med deras strömmar och hotade skönhetsprofiler?

I en olycklig stund byggdes riksdagshuset på sin nuvarande plats. Den huvudsakliga situationen hade räddats, om Albert Lindhagens förslag att lägga riksdagshuset på krönet av Skeppsholmen vunnit avseende. Helgeandsholmen hade då helgats åt sin naturliga uppgift att såsom ett utsökt parkområde bryta igenom den stora bebyggelsen och bli en förmedlande länk mellan Mälaren och Saltsjön, såvitt på landfästena ankomme. Slottets profiler hade legat fria i all sin glans och mitt emot hade den andra statsmaktens tempel rest sig såsom en självständig personlighet vid sidan av regeringsmakten. Därigenom skulle Skepps- och Kastellholmarna också skyddats mot att nedskräpas till en flottstation eller eventuellt, såsom regeringsmakten tillämnat, bebyggas med höga hyreskaserner för att bereda statsmakten en liten flyktig inkomst för dagen till militära ändamål.

Nu ligger riksdagshuset nedtryckt av slottet såsom en vasall till detsamma men är ändå tillräckligt stort för att från väster förstöra slottets

konturer. En psykologisk följd av denna vandalism är på visst sätt tilltaget att ytterligare tillspärta det lilla utrymmet i stadsbilden mellan slottet och riksdagshuset med en kanslibygnad, utformad enligt maskinkulturens smakriktning såsom en bastard mellan tidens tre stormakter: fabriken, kasernen och cellfängelset.

Gustav Adolfs torg, för att taga ett annat exempel, är särdeles illa medfaret. Där borde skapats en centralplats för stadens liv och rörelse. I stället har det tillåtits, att fonden inkräktats av två bankhus, vilka högeligen bidragit till att förvandla torget till en död plats.

Staden har nu frestat en liten ansats att göra åtminstone Strömsborgsholmen till en någorlunda värdig skiltvakt mot Mälarens avlopp genom strömmarna. Man har borttagit den översta våningen på det »skandalhus», som i nyare tid byggdes på holmen. Nu står där under inflytande av Ragnar Östbergs konstskicklighet ett måttfullt, vackert hus i helvit skrud och utsökta fönsterinfattningar. Att taket förefaller mången något tunt, beror ju på, såsom de flesta ej veta, att huvuddelen av taket skall i följd av andra makters påbud inredas till friluftrestaurant. Varför?

Samtidigt har det tillåtits den enskilda företagsamheten att uppväga denna välgörande förbättring i stadsbilden med att mittemot påbygga det s. k. Centralpalatsets tak med två glasvåningar, som icke alls höra till husets stil och allra minst äro en hyllning åt strömmarnas heliga ande. Vi äro många, som med häpnad och ogillande iakttagit denna verifikation av rättslösheten för stadens skönhetsvärden. Detta hus, så påbyggt, står, såsom dess namn också anger, i centrum av den bebyggelse, som giver sin karaktär åt strömmarna. Det dominerar perspektiven mot Stadshuset, Mälarbäckenet samt norra strandpartierna av staden mellan broarna.

Detta är nu endast exempel på, vad som menas med stadens profiler och behovet av deras skyddande. Det må betonas, att de inre, gråa stadsdelarna ej heller få lämnas åt sitt öde. Profiler, i den mån de saknas, böra där nyskapas samt förekommande ansatser till stadsbyggnadskonst bevaras och förbättras.

En hittills enligt min uppfattning särdeles förbisedd angelägenhet är den glans, som skulle spridas över huvudstaden, om den tillika kunde kallas för »den vita staden». Särskilt bleve det en uppkomst för segellederna och övriga vatten, om fasaderna till husen på stränderna voro helt vita, såsom exempelvis till övervägande del är fallet med bebyggelsen på det soliga Medelhavets stränder. Ingen färgnyans på husens fasader är så strålande glad, så lockande, så harmoniskt inställd till alla andra kulörer i naturens och människans liv som den helt vita fasadbetäckningen.

Det är så mycket mera nödvändigt att i tid se upp med stadens profiler, som vi under en tid framåt ha att räkna med en riktning inom arkitekturen, kallad funktionalismen. Den har förmodligen sina förtjänster, och särskilt tilltalar det åtminstone mig, att den vill ha ljus och sol i rikligaste mått uti utrymmena inom husbyggnaden. Man får blott hoppas, att de stora glasmassorna ej avsevärt öka omkostnaderna för uppvärmningen, om överhuvudtaget tillräcklig värme kan med sådant byggnadssätt uppnås under vintertiden i vårt klimat.

Men funktionalismen synes oftast icke sätta värde på den konstnärliga livsföringen. Den är byggd på en krass nyttighetsprincip utan hänsyn till något annat. Därför komma människorna efter någon tid att avskaka sig denna konstart, i den mån den är urspårad, liksom alla andra utsvävningar i vetenskap och konst. Under övergångstiden kan den emellertid hinna göra ofantlig skada på stadens profiler. Den bör därför med all makt hänvisas till stadens baksidor och tillämpas vid uppförandet av kontorslokaler. Faran

är alltför stor. Vi svenskar gå gärna i flock och ledband efter modernismen i utlandet, och särskilt brukar tyvärr det tyska inflytandet förlama vår självständighet. Även förenämnda utflöde av den moderna maskinkulturen bör således, såvitt jag förstår, hållas inom tillbörliga gränser.

För att kunna komma till rätta med de antydde missförhållandena och kunna göra det, medan tid är, synes det mig vara nödvändigt, att vandalisering blir i erforderlig mån och såvitt möjligt förbjuden genom lag.

Den enda bestämmelse, som uppmärksammar denna angelägenhet, återfinnes i 38 paragrafen i byggnadsstadgan för rikets städer. Där stadgas nämligen bland annat, att byggnadernas såväl läge som inredning bestämmas med noga aktgivande på, att »byggnaderna tillfredsställa billiga anspråk på smak och prydlighet». I byggnadsordningen för Stockholms stad stadgas i 25 paragrafen: »Vid nybyggnader utmed torg, hamnplatser och bredare gator bör tillses, att husens höjd rättas efter läget och angränsande byggnader». I 59 paragrafen av nämnda ordning föreskrives bland annat, »att alla byggnader skola hållas i sådant skick, att vanprydnad ej uppkommer».

Detta är allt. Byggnadsnämnden har ej något verksamt stöd att trygga sig till. Den kan väl med anledning av förberörda, vaga stadganden giva dem en vittomfattande tolkning och sålunda framträda med en viss stränghet. Men det är å andra sidan förlåtligt, att nämnden tvekar om sin befogenhet inför ett så svävande stadgande. Byggnadsstadgan bör skapa bestämd befogenhet för nämnden och byggnadsordningen innehålla erinringar härom och närmare utformning av detaljerna.

En viss kontroll på byggnadssättet bör ock kunna utövas genom fastställande av bestämmelser därom i stadsplanerna. Det är redan nu vanligt, att föreskrifter meddelas om hushöjderna och omfattningen för en tomts högsta medgivna bebyggelse. Längre går man dock ej gärna, då någon författning ej finnes, som tydligen fastslår de erforderliga principerna.

På grund av vad som sålunda anförts hemställes, att stadsfullmäktige ville:

1) hos Kungl. Maj:t begära och föreslå tydliga föreskrifter i byggnadsstadgan för rikets städer eller i särskild författning till skydd mot bebyggelse, som äventyrar en stads skönhetsvärden och särskilt dess profiler;

2) för egen del besluta och underställa överståthållarämbetet för ändamålet erforderliga föreskrifter i byggnadsordningen för Stockholms stad.

Stockholm den 23 april 1930.

Carl Lindhagen.

I N N E H Å L L.

	Sid.
Vederbörandes utlåtanden	1
Lag eller administrativ stadga	1
Författningens giltighetsområde	2
Byggnadsordningarna. Deras innehåll	3
Skydd för stads karakteristiska skönhetsvärden och profiler	4
Byggnadsnämnden. Självskrivenhet eller kommunal självstyrelse	4
Byggnadsnämnden. Ledamöternas antal	5
Byggnadsnämnden. Ledamöternas kvalifikationer. Experter. Magistratens valrätt. Suppleanterna	6
Rätt att avsäga sig ledamotskap i byggnadsnämnd	8
Valsättet inom byggnadsnämnden	9
Yrkanden	9
Bilaga	11